№ 19. ՄԱՅԻՍ 16. | 1874 | ՄԱՅԻՍ 16. № 19.

ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 5 րուբլի, կէս տարվանը 3 րուբլի։
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը և պ. Ղասաբեանի խանութում։
Օտարաքաղաքցիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ, Редакція „Мшакъ."

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)։
Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզվով։
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառից մի կօպէկ։

Նոքա որք դեռ չեն վճարել ներկայ տարվայ «ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը, խմբագրութիւնը խնդրում է շուտով հասցնել իրանց վճարը։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մի հայեացք աղջիկների կրթութեան վրա.—Ներքին տեսութիւն. Ներսիսեան դպրոցի կապալները. Նամակ Պոլսից.—Արտաքին տեսութիւն. Քաղաքական տեսութիւն. Նամակ Վիէննայից. Նամակ Փարիզից. Արտաքին լուրեր.—Յայտարարութիւններ.—Ցուցակ.—Բանասիրական. Քնար Մշեցոց և Վանեցոց։

ՄԻ ՀԱՅԵԱՑՔ ԱՂՋԻԿՆԵՐԻ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱ

Կարդալով այս յօդվածի վերնագիրը, կը կարծեն, որ մենք դիտաւորութիւն ունենք ներկայացնել ընթերցողին մի մանկավարժական յօդված, որտեղ կը քննենք աղջիկների դաստիարակութեան մասին զանազան գիտնականներից առաջարկած կարծիքներ, կամ կը համեմատենք արդեան Եւրոպայում իգական սեռի կրթութեան վերաբերութեամբ գործ դրվող այլ և այլ ուսումնարանական մեթօդներ....

Բայց այդ մեր դիտաւորութիւնը չէ....

Մենք կամենում ենք կանանց հարցի վրա մի ընդհանուր հայեացք գցել....

Կանանց սեռի կրթութիւնը, մի կողմ դնելով ուսումնարանական մեթօդները և գիտնականների կարծիքները, ունի այս կամ այն երկրում, նայելով երկրի պատմութեան, ժողովրդի դաւանութեան, ազգութեան ցեղին,—իր սեփական, անձնական, յատկանիշ կողմերը....

Եթէ բաժանենք ամբողջ Եւրոպան երկու գլխաւոր ցեղերի վրա՝ ռոմանական և գերմանական ցեղի վրա,—մենք կը տեսնենք, որ երկու գլխաւոր և միմեանց հակառակ ուղղութիւններն են տիրապետում այդ երկու մեծ ցեղերին պատկանող ազգութիւնների մէջ։

Այդ երկու մեծ ցեղերը միմեանցից տարբեր պատմական ընթացք են ունեցել և նրանց կրօնքն էլ տարբեր է։ Ռոմանական ցեղի ազգերը,—ֆրանսիացիք, իտալացիք և սպանիացիք,—մեծ մասամբ կաթօլիկ են. գերմանական ցեղի ազգութիւնները,—գերմանացիք և անգլիացիք,—մեծ մասամբ բողոքական են։

Չը քննենք ազգի պատմութեան ընթացքի, երկրի աշխարհագրական դիրքի, կամ վերջապէս կրօնքի ներգործութիւնը այս կամ այն ազգութեան բնաւորութեան կազմվելու վրա,—հաստատենք միայն հետևեալ անուրանալի հասարակական երևոյթը՝ ռոմանական ցեղի ազգերի մէջ կնոջ ընտանեկան և հասարակական դրութիւնը բոլորովին այլ է, քան թէ գերմանական ցեղի ազգերի մէջ։

Ռոմանական ցեղի ազգերին յատուկ է զըրկել աղջկան ամեն ազատութենից և անկախութենից մինչև որ նա պսակված չէ։ Օրինակ Ֆրանսիուհին, մինչև որ օրիորդ է, խիստ հսկողութեան տակն է գտնվում, նրան աշխատում են որքան կարելի է հեռու պահել աշխարհի հետ յարաբերութենից։ Օրինաւոր կերպով դաստիարակել մի օրիորդ Ֆրանսիայում՝ նշանակում է որքան կարելի է անփորձ, միամիտ, աշխարհի վրա ոչինչ հասկացողութիւն չունեցող էակ պատրաստել... և նա պէտք է լինի կին և մայր.... Ֆրանսիայում օրիորդը սպասում է ամուսնութեանը, ինչպէս ազատութեան րօպէին։ Եթէ նա ընտանեկան դաստիարակութեամբ կատարեալ կրաւորականութեանը հասցրած չէ, այն ժամանակ կարելի է սպասել որ կին դառնալով, նա վրէժխնդիր կը լինի կրած ընտանեկան ստրկութենից, իրան չափից դուրս ազատութիւն թոյլ տալով....

Ընդհակառակն Գերմանիայում և Անգլիայում աղջիկը վայելում է կատարեալ ազատութիւն, քանի որ խօսք չէ տուել մինչև նրա կին լինելը։ Նախ քան ծնվի սէրը, նա բնական է համարում բարեկամութիւններ ունենալ երիտասարդների հետ։ Այդ բարեկամութիւն խօսքը գերմանական կեանքի և գրականութեան մէջ ստացել մի այնպիսի բարձր, բանաստեղծական նշանակութիւն, որ 'ի զուր պիտի պտռէինք ֆրանսիական կեանքի և գաղափարի մէջ։ Աղջիկը ազատ լինելով, փորձվում է, ստանում է կենսական ուղիղ և գրական հայեացքներ, և եթէ անպատճառ բարձր համալսարանական ուսմանը չէ ձգտում, այնուամենայնիւ նրա բնաւորութիւնը դառնում է անկախ բարոյապէս, նա գիտէ, հարկաւոր եղած ժամանակ, օգնել իրան և նիւթական կողմից։

Թողնելով այն հարցը թէ կինը իրաւունք ունի համարել իրան տղամարդին հաւասար, համարել իրան քաղաքացի, ընտրել իր համար մի մասնագիտութիւն, մի պարապմունք, որով նա կարողանայ առանց ամուսնութեան ապահովել իրան, կամ այն, որ կինը իր աշխատանքով, իր նիւթական անկախ դրութեամբ պէտք է ամուսնութեան մէջ ընկերանայ որպէս մարդուն հաւասար,—վերցնենք միայն կնոջ այն հասարակական նշանակութիւնը, որ առհասարակ և ընդհանրապէս ճանաչված է որպէս կնոջ անմիջական կոչումը՝ կին և մայր լինել....

Պահանջում են որ մայրը դաստիարակի իր երեխաներին, կրթի նրանց, մտցնի նրանց մէջ բարձր գաղափարներ, անկախութեան ոգի, ազատ համոզմունք, գրական հայեացքներ, պարտաւորութեան ճանաչութիւն...վերջապէս պատրաստի նրանցից քաղաքացիներ....

Եւ այս բոլորը պիտի անէ մի աղջիկ, որ իր ընտանեկան կեանքում հասցրած էր մինչև վերջին ծայրը կրաւորականութեան, մի աղջիկ, որին աշխատում էին որքան կարելի է քիչ տեղեկութիւններ տալ աշխարհի և կեանքի մասին, որի գլխաւոր արժանաւորութիւնը մինչև պսակվիլը պէտք է լինէր՝ միամտութիւն և անփորձութիւն....

Նա պէտք է կին լինի, մայր լինի, դաստիարակի, կրթի, պատրաստի ապագայ սերունդը, ձեւի հասարակութեան համար մարդիկներին, պետութեան համար քաղաքացիներին....

Կարելի՞ է արդեօք ոչինչ չը տալով, շատ բան պահանջել,—չենք կարծում...

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ ԿԱՊԱԼՆԵՐԸ

Ներսիսեան դպրոցի կալուածները նախընթաց հոգաբարձութենից սկսած կապալով են տրվում և այսպիսով դպրոցիս եկամուտը կանոնաւորվում է և որոշ կերպարանք է ստանում, այն ինչ մինչև վերջին ժամանակները դպրոցապատկան կալուածների անմիջական տնտեսական կառավարութիւնը մեծ դժուարութիւնն էր պատճառում յիշեալ դպրոցի հոգաբարձութեանը։

Այսպէս օրինակ Ներսիսեան դպրոցին հանգուցեալ Փիրօյեանցից ընծայած տունը Թիֆլիսում կապալով վերցրած էր.... Կապալառուները ցոյց տուին իրանց քանի մի տարի շարունակ ազնիւ և իրանց պարտականութիւնը ճիշդ կերպով կատարող։ Այժմ, երբ քանի մի ամսից յետոյ պիտի լրանայ կապալառութեան պայմանաժամը, հոգաբարձութիւնը, որ արդէն նշանակած էր աճրդախօսութիւն յիշեալ կալուածքի համար, նորերումս փոխեց իր դիտաւորութիւնը, ուսումնարանի օգտի համար աւելի ձեռնտու համարելով նորից տալ շինութիւնը նոյն հին կապալառուներին, որք ուսումնարանի համար շահաւէտ պայմաններ էին առաջարկում, քան թէ աճրդախօսութիւն նըշանակելը։ Ամեն վարչութիւն 'ի հարկէ կատարեալ իրաւունք ունի յետ գցել և կանգնեցնել իրանից նշանակված աճրդախօսութիւնը։ Բայց հոգաբարձութիւնը ինքնակամ կերպով չարեց այդ տեսակ վճռողական քայլը, այլ նախ և առաջ ստացաւ իր նախագահի,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

«ՔՆԱՐ ՄՇԵՑՒՈՑ ԵՒ ՎԱՆԵՑՒՈՑ» ԳՐՔՈՅԿԻ ԱՌԻԹՈՎ

Լոյս տեսաւ Ս. Էջմիածնի տպարանից հայր Արիստակէս Վ. Սեդրակեանի հրատարակութեամբ մի գրքոյկ, որ կոչվում է «Քնար Մշեցւոց և Վանեցւոց»։ Այդ գրքոյկը բաղկանում է 46 երեսից և պարունակում է մինչև 36 երգեր, որ ժողովել է հրատարակիչ հայրը Տարօնի և Վասպուրականի կողմերի ժողովրդական երգերից։

Երգերը կարելի է բաժանել երկու մասն՝ կրօնական և լիրիկական։ Առաջին մասին պատկանում են՝ «Ծննդեան երգ»—«Ս. Կարապետն Գլակայ վանից»—«Քարոզ խաչ»—«Հոգի և մարմին»։—Այդ երգերը թէև զուրկ են դաւանաբանական և պատմական ճշտութիւններից, այսու ամենայնիւ, նոքա հետաքրքրական են նորանով, որ արտայայտում են գռեհիկ և անուս ժողովրդի հայեացքը իւրեանց սրտին խիստ սուրբ եղած առարկաների վերա։ Օրինակի համար, «Ծննդեան երգի» մէջ ժողովրդական ֆանտազիան չէ բաւականանում նորանով, թէ Մեսիայի ծնունդն եղաւ անշուք փարախի անկիւնում, հովիւների տնակի մէջ։ Նա ընծայում է մարդկութեան նորածին փրկչին մի տուն, որոյ շինուածքը շաղախուած էր աչնան գինիով, զարդարած էր գարնան ծաղիկներով. եկեղեցին ներկայացնում էր նորա թոնիրը—սրբազան կրակարանը,—իսկ բոլորած լուսինը՝ կազմում էր այն թոնրի խուփը։ Մի տուն, որոյ սիւները խնկենի ծառերից էին, առաստաղը՝ ծալ-ծալ ոսկուց. աղաւնիք հարսների նման սպասաւորում էին այնտեղ և մանիշակի փունջերով աւելում էին, մաքրում էին տունը և այլն։

Դորանից երևում է, թէ որպիսի առասպելաբանական կերպարանք է ստանում կրօնքը, երբ նորա ծագումը կապուած էր մի ազգի բանաստեղծութեան հետ։

«Սուրբ Կարապետն Գլակայ վանից» այդ երգը, որ նուիրուած է Մշու Սուրբ Կարապետի վանքին, ցոյց է տալիս այն խորին, մինչև մոլեռանդութեան հասած հաւատքը ժողովրդի, որ ունի նա դէպի իւր պաշտած սրբարանը։ Նա ամեն ինչ սպասում է նորանից. իւր կեանքի բոլոր պէտքերի մատակարարը նորան է համարում։ Նա տալիս է այդ վանքին «Մշու Սուլթան»—„Մուրադատուր" տիտղոսները, այն ջերմ յուսով, որ ամեն մուրադների, այսինքն նպատակների և փափագների կատարողը նա է։ Ահա, մի այդպիսի հաւատքն է, որ ձգում է հեռու աշխարհներից բազմաթիւ հայ ուխտաւորների քարվանները դէպի այդ վանքը...։ Բանաստեղծը չէ ընդունում Ցոլհաննէսին, որպէս Քրիստոսի մկրտիչ, նորա երեսուն տարեկան հասակում, այլ որպէս կնքաւոր նորա երեխայութեան ժամանակ։ Այդպէս էլ հաւատում է ժողովուրդը։ Իսկ ինչ որ վերաբերում է այն խօսքերին,—թէ որպէս Սուրբ Կարապետ յաղթեց չար ոգիներին, որք չէին հեռանում նորա սրբարանից, և բանտարկեց նորանց մթին զնդանում,—այդ աւանդութիւնն այնքան հին է, որ դուցէ հասնում է մինչև Լուսաւորչի օրերը, երբ այդ վանքը հեթանոսական մեհեանից քրիստոնէական տաճարի վերափոխուեցաւ, երբ Տրդատ Արշակունի չաստուծոյ տօնի փոխարէն հրամայեց կատարել Սուրբ Կարապետի տօնախմբութիւնը։ Սուրբ Կարապետի մարմինը Կայսարիից (Կեսարիայից) Տարօն բերուիլը, որպէս ասվում է երգի մէջ, յիշում չեն մեր պատմագրները։ Թէև խորին կապ ունեն ժողովրդական աւանդութիւնները նորա պատմական անցեալի հետ։

„Քարոզ խաչ": Այդ երգի մէջ նկարագրվում է մի ամբողջ առասպել, թէ որպէս խոտաղները (խոտարած մանկտին) դաշտում պոխի կոչուած բոյսից շինում են մի խաչ, զարդարում են նորան։ Թէ որպէս նոցա աղօթքով երկինքից իջնում է նոյն խաչի մէջ «սուրբ մասունք»։ Գիւղացիք փառաւոր հանդիսով այդ սրբութիւնը տանում են գիւղը։ Նա ցերեկով հովանի էր լինում նոցա գիւղի վերա և պատսպարում էր արևի տօթից, իսկ գիշերով արեգակի նման լոյս էր սփռում։ Թէ որպէս չար դզլերի մատնութեամբ այդ դէպքը լսում է մի Քուրդ աղայ, կամենում է խաչը իւր ամրոցը տանել, որ այնտեղ լուսաւորէ։ Որոյ պատճառաւ ինքը, իւր բոլոր գերդաստանի հետ, պատժվում են կատաղութեան ախտով, և այլն։ Այդ երգը, իբրև ծնունդ ժողովրդական սնահաւատութեան, նշանաւոր է նորանով, թէ որպէս սանդածագործվում են հրաշքները։

«Հոգի և Մարմին» երգի մէջ ընթերցողը տեսնում է ամբոխի հայեացքը, որ նա ունի ներկայ աշխարհի և առհասարակ կեանքի վերա։ Երևակայելով մի փառաւոր և խաղաղ ապագայ գերեզմանի միւս կողմում, Մշեցին նայում է նիւթական աշխարհին, որպէս անցաւոր և փուչ բանի վերա, որոյ պէտքերի մասին մտածելն անգամ մեղք էր։ Մի այդպիսի ուղղութիւնը նկատելի է համարեա մեր բոլոր ռամկական երգերի մէջ, երբ նոքա յայտնում են որ և իցէ կարծիք ներկայ և հանդերձեալ կեանքի մասին։ Այդ վնասակար համոզմունքի ներշնչութիւնը ժողովրդի մէջ, մենք ուրիշ պատճառի չենք կարող ենթադրել, եթէ ոչ այն բազմաթիւ վանքերի, ճգնաւորների, և միայնակեաց աբեղաների ազդեցութեանը, որոցմով շըրջապատուած են Մուշը և Վանը։ Եւ այդ է պատճառը, որ Տարօնի և Վասպուրականի ժողովուրդը չափից դուրս ծոյլ են դէպի աշխատութիւն, նոքա բաւականանում են այնքանով, որ կարող լինէին վարել իւրեանց աղքատին ապրուստը, այլ խօսքով, նոքա արհամարհում են մարմինը, մտածելով հոգու մասին, որ ունէր աւելի փառաւոր և տևողական ապագայ։

Լիրիկական երգերի մեծ մասը ջանիմաններ են. այդ անունը, որ պարսկերէն նշանակում է իմ հոգեակս, տալիս են մի տեսակ պարերգի, որ երգվում է զանազան խաղերի մէջ։ Այդ խաղերը Վասպուրականի և Տարօնի կողմերում կոչվում են գուանդ, կամ գօնդ, իսկ Արարատեան կողմերում՝ հալլի։ Խաղացողները, երկու սեռից ևս, միմեանց ձեռքից բռնելով, կազմում են բոլորակ շղթայ, որ պար գալով զանազան պըտոյտներ և շրջաններ է գործում, 'ի հարկէ շարժմունքները յարմարեցնելով պարի եղանակին։ Պարագլուխը (հալլի բաշին) սկսում է մի ջանիման, իսկ ամբողջ խորը կրկնում է երգի ամեն մի տան վերջին տողերը միայն։ Այդ է պատճառը, որ ջանիմանների մէջ առաջին տողը կրկնվում է միշտ, օրինակ՝—

թեմական առաջնորդի համաձայնութիւնը, և միայն համաձայնութիւնը ստանալուց յետոյ, վերցրեց կապալառուներից գրաւական և սկսեց մշակել նոր պայմանագիրը։ Քանի մի շաբաթ անդադար աշխատելով, ունելով երեք չորս նիստ շաբաթվայ մէջ, վերջապէս հոգաբարձութիւնը և կապալառուները հասան փոխադարձ համաձայնութեան, միմեանց խօսք տուեցին և երկու կողմերն էլ պրօեկտի վրա մատիտով ստորագրվեցան.... Գործը ուրեմն ըստ երևոյթի վերջացած պիտի համարվէր։—Բայց ոչ.—մի այլ անձն ներկայանում է հոգաբարձութեանը և կամենում է խնդիրք տալ աճրդախօսութեան մէջ մասնակցելու համար։ Նրան ասում են որ էլ աճրդախօսութիւն չը կայ, որովհետև թէ նախագահը թէ հոգաբարձուները խօսք տուել հին կապալառուներին, վերջացրել նրանց հետ պայմանները և պայմանաթուղթը կարող է արդէն ստորագրրված համարվել.... Պարոնը չէ բաւականանում այդ մեկնութեամբ, և չը նայելով որ աճրդախօսութիւնը յետ գցվելու մասին արդէն հրատարակված է, դարձեալ խնդիրք է ներկայացնում, իր պայմաններն առաջարկելով հոգաբարձութեանը։

'Ի հարկէ ամեն մարդ ազատ է խնդիրք տալ, բայց և հոգաբարձութիւնը, ինչպէս ամեն վարչութիւն, ազատ է յետ գցել աճրդախօսութիւնը, երբ տեսնում է ուսումնարանի համար աւելի մեծ օգուտներ....

Այս դրութեան մէջն էր գործը, երբ հետևեալը պատահեց՝ հին կապալառուների հետ փոխադարձապէս համաձայնված, նրանց խօսք տուած, գրաւականը վերցրած, ձեռք քաշած պրօեկտի վրա, տօրգերը յետ գցած,—յանկարծ նոր մտած խնդրքի պատճառով, որ դուցէ և շատ օգուտներ էր ներկայացնում դպրոցին,—կապված պայմանաթղթի յօդվածների վրա պահանջում են որ առաջին կապալառուները աւելացնեն դարձեալ մի պայման, այնպիսի պայման որ շատ ծանր է երևում նրանց համար, մի պայման որ վերև յիշված մասնաւոր անձն իր խնդրքի մէջ խոստանում էր կատարելու.... Եւ ահա կատարվում է հետևեալը՝ գործը վերջացած, տօրգերը յետ գցած,—մրցութիւն են անել տալիս կապալառուների և նոր խնդրատուի մէջ....

Գլխաւոր պատճառներից մէկը որ հոգաբարձութիւնը հակվեցաւ դէպի հին կապալառուները այն է, որ բացի նրանց բարոյապէս քանի մի տարի փորձած լինելուց, մինչև ներկայ թէև յուլիս ամիսը տունը նրանց ձեռքումն է. և որովհետև պէտք է վերանորոգութիւններ անել շինութեան մէջ,—բացի նրանցից ոչ ոք այս տարի շինութիւն անել չէ կարող, տունը դեռ նրանց ձեռքում լինելով մայիս և յունիս ամիսները, այսինքն շինելու համար ամենայարմար ժամանակը....

Նոր առաջարկած պայմանը շատ ծանր երևաց կապալառուներին։ Նրանք հրաժարվեցան յանձն առնել։

Եւ ահա հոգաբարձութեան միաձայն վճիռը, բոլոր անդամների ստորագրութիւնը համարվում է ոչինչ,—և խորհրդի անդամներից մինը, նախագահը, որի համաձայնութեամբ էր սկսված այդ գործը, վճռում է նոր աճրդախօսութիւն նշանակել։ Որովհետև անդամներից ոչ մինը այդ կարգադրութիւնը յանձն չառաւ, չը կամեցաւ իր խօսքից յետ կանգնել, և հրաժարվել իր ստորագրութենից,—նախագահը յայտնեց, որ մենակ կը ստորագրէ նոր աճրդախօսութեան կարգադրութիւնը....

Մենք չենք տարակուսում, որ նախագահի նպատակը յօգուտ ուսումնարանի էր, բայց այդ դիպուածներումն էլ չէ կարելի չը պատվել արդէն կապված դաշնադրութեան անխախտութիւնը։

ՆԱՄԱԿ ԴԻԼԻՋԱՆԻՑ

Թիֆլիսից սկսած մինչև Նոր Աղստաֆ, ամեն տեղ բնութիւնը ենթարկվել է բնակիչների անհոգ տնտեսութեանը։ Կուր գետի աջ ափը, որով գնում է ճանապարհը դէպի Երևան, բոլոր իր այս տարածութեան վրա անպէտք է դարձրած երկրագործութեան համար, այն ինչ ձախ ափը, ուր գտնվում է Ղարայազի հովիտը, ապացոյց է որքան կարող է բարեկարգվել գետինը, եթէ մարդը չը ծուլանայ իր ոյժերը իր սեփական օգուտների համար ծառայեցնելու։

Այս բոլոր երկիրը ենթարկուած է հեղեղների, որոնց հետևանքն են անթիւ ճահիճների գոյանալը։ Հասկանալի է, ուրեմն, ինչի այս կողմերը այնքան տարածված է տենդը։ Մանաւանդ մայիսի ամսից սկսած գրեթէ անկարելի է բնակվել այս կողմերը,—մահկանացութիւնը ամենասաստիկ է։ Ոչ մի տեղ ինձ չէ պատահել, որքան այս տարածութեան վրա, համեմատաբար այդքան սակաւ գիւղեր տեսնել, և մի և նոյն ժամանակ այդքան շատ գերեզմանատներ...

Թաթարները, որք այս տեղերի բնակիչներն են (հայոց գիւղերը սկսվում են միայն Նոր Աղստաֆից դէպի հարաւ), չը կարողանալով տենդներին դիմանալ, ամառը գաղթում են դէպի աւելի բարձր տեղեր և իրանց վրանները դարսում են սարերի վրա։ Ինձ յաջողել է տեսնել բոլորովին անբնակ թողած գիւղեր, որոնց բնակիչները արդէն գաղթել էին և միայն աշնանը պէտք է վերադառնան դէպի իրանց բնակութեան տեղերը։ Այս բարձի թողած գիւղերը ի հարկէ յարմար ապաստան են դառնում աւազակների համար, որք նոցա մէջ պատսպարվելով, անդադար սպառնում են ճանապարհորդներին, վտանգին ենթարկելով նրանց կայքը և կեանքը։

Նախ քան սարերը գաղթելու, Թաթարները իրանց ցանք են պատրաստում և բարձր տեղերից մաս մաս կրկին դէպի արտերը իջնում են հունձքը հաւաքելու համար։ Իրար հետ էլ առանձին բարեկամութիւն չունենալով, նոքա իրանց հունձքը հաւաքելով, իրանց հարևաններինը այրում են և յետոյ կրկին վերադառնում են դէպի արօտատեղերը։ Այրած հունձքերը Թիֆլիսի գաւառում, ինչպէս տեղեկացայ տեղական կառավարութեան պաշտօնեաներից, տարեկան վնաս են տալիս մինչև 25,000 րուբլ,—դա մի թանգ վրէժխնդրութիւն է... Աւելորդ չեմ համարում ասել, որ Թաթարների մօտ մարդու կեանքը այնքան չնչին գին ունի, որ մէկը բաւական առիթ է համարում իր հարևանին սպանելու, եթէ իր արտերը ջրելու ժամանակ միւսը ջրի ճանապարհը կը փակէ։ Նա սպանութիւն կատարելու համար գործիքի մէջն էլ երկար ընտրութիւն չէ անում՝ երկաթի բահը, կացին, կամ խանչալը,—նորա համար նոյն նշանակութիւն ունեն, որովհետև նա ամենով էլ կարող է իր ուզածը կատարել..

Նոր Աղստաֆից փոքր ինչ հեռու դէպի հարաւը ամայի տեղերը և մերկ սարերը յանկարծ մի այլ տեսարանին են տեղ տալիս։ Ճանապարհորդը մտնում է նախ նոսր, բայց աւելի և աւելի խիտ դարձող անտառների մէջ, որք ի հարկէ մեծ մասով շատ բարձր ծառերից չեն կազմված, այլ աւելի նման են թուփերի, բայց այնու ամենայնիւ մարդու աչքը հանգստանում է և նա ուրախանում է, որ բնակիչների վայրենութիւնը խնայել է գոնէ այդ նոր անտառները։ Պէտք է աւելացնել որ տեղ տեղ և այնպիսի անտառներ կան, որոնց մարդը դեռ բոլորովին ձեռք չէ տուել։ Ամենամխիթարականը այն է, որ անտառները գրեթէ անընդհատ շարունակվում են Նոր Աղստաֆից մինչև Գէօգչայ լիճը։ Եւ որովհետև այժմ բաւականին ուշադրութիւն է դարձրած կառավարութեան կողմից անտառները պահպանելու վրա, անտառապահները ստիպված են թոյլ չը տալ որ ամեն տեղ փայտ կտրվի, այլ միայն այն տեղերում, ուր որ նրանք թոյլ կը տան։ Դորանով ի հարկէ բոլոր զեղծումները վերցրած չեն։ Բնակիչները այնու ամենայնիւ ծածուկ կտրում են փայտ և մի քանի զեղծումները դարձեալ կատարվում են։

Ինչպէս յայտնի է կովկասի անտառները գլխաւորապէս նուազեցան վերջին 50 տարիների միջոցում։ Դորա պատճառներն էին, բացի Պարսկաստանի և Տաճկաստանի հետ ունեցած պատերազմներից, գլխաւորապէս այն, որ բնակիչները կտրում էին ծառերը տարվայ ամեն եղանակին, անուշադիր թողնելով որ անտառը կարող է միայն այն ժամանակ կրկին աճել, եթէ ծառը կտրվի երբոր բուսական հիւթերը դեռ չեն բարձրացել նրա բունի և ճիւղերի մէջ, իսկ եթէ հիւթերի բարձրանալու ժամանակին կը կտրվի, ծառը կը կորչի։ Անտառապահութիւնը պահանջում է և շատ ուրիշ պայմաններ, որոնցից մէկն էլ այն է, որ ծառը պէտք է կտրվի գետնից մօտ 6 վերշօկի բարձրութեամբ։ Աւելորդ է ասել, որ այս պայմաններից և ոչ մինը չէ կատարվում բնակիչների կողմից։

Նոր Աղստաֆից ճշմարիտ կարելի է վայելել բնութիւնը։ Նոր ցանած և արդէն բուսնող արտեր, ծաղկած մրգածառեր, կանաչ նոր բացված անտառներ, որոնց մէջ կաղնու, նշենու, և այլ ծառերի տեսակների կանաչը մի գեղեցիկ տեսարան է ներկայացնում, որին լրացնում է արագ և փրփրող Աղստաֆ գետակը, իր ներդաշնակ շշընչիւնով... Այս ծաղկած ձորերից բարձր երևում են զմայլեցուցիչ գեղեցկութեան ժայռեր, որոնց թւում իր հոյակապ տեսքով գլխաւորապէս ուշադրութեան արժանի է Մօլլադայա բազալտի սիւները և Ջարղեչից բարձր պուդդինգի քարից բաղկացած Դալիդաղ ժայռոտ չղթան։ Մօլլադայա (մօլլայի ժայռը) իր անունը ստացել է մի առասպելից։ Ժողովուրդը այս բազալտի սիւների շարքումը տեսնում է մի չոգած մօլլայի պատկեր և մի ուրիշ ժայռի վերա մի կտոր, որ արջի կերպարանք ունի։ Աւանդութիւնը հետևեալ է՝ մօլլան չոգած աղօթում էր, երբ տեսաւ որ արջը մօտենում է և պատրաստ է նրան պատառելու, նա Աստուծուց խնդրում է, որ լաւ է իրան քար դարձնէ, քան թէ արջին զոհ տայ... Աստուածը լսում է մօլլայի աղօթքը,—և ահա մինչև այժմ նա քարացած է մնացել։

Մայիսի 1. Ա. Արծրունի

ՆՈՐԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մենք լսում ենք որ Ախալքալաքի եկեղեցական գիւղերի վերաբերութեամբ աճրդախօսութիւնը յետ է գցվել նշանակված օրից 16 օրով և որ հոգևոր իշխանութիւնը դիտաւորութիւն ունի այդ եկեղեցապատկան հողերը գիւղացիներին կապալով տալու։

* * *

Պ. Ստադլինը „Кавказъ" լրագրի մէջ № 52, նորից մի պատասխան է գրել «Մշակի» խմբագրին։ Շատ ազնիւ միջոց է գործ դնում պատուելի պարոնը՝ երբ բոլոր դատողութիւնները հատնել են, այն ժամանակ նա դատաստան է գանգատում մեզ դէմ...

„Ջանիման, ջանիման"
„Դեհէ զընկ զընկ, դեհէ ջան"
„Բաղնի ջան, Բաղնի" և այլն։

Լիրիկական մնացեալ երգերի մեծ մասը, որպիսի են՝ „Մայրամ"—„Լալուխան"—„Խումար"—„Ջաշմիկ"—Խանգիւլ" — եթէ կարելի է այդպէս կոչել, դոքա ժողովրդական երգիծաբանութիւններ են, դէպի նոյն անձինքը, որոց անունները յիշվում են այդ երգերի մէջ։ Ամեն մի տարապայման երևոյթ ժողովրդի մէջ, որ յարմար չէր նորա սովորութիւններին և կեանքի կանոններին, միշտ սաստիկ ազդեցութիւն ունի նորա սրտի և հոգու վերա։ Մի պարզ, նահապետական մաքրութեամբ ապրող ամբոխի մէջ, մի կնոջ փոքր ի շատէ տարապայման վարմունքը, ոչ միայն յարուցանում է ընդհանուրի զզուանքը, այլ և իւր վերա է դարձնում նորա երգիչների պարսաւը։ Այդ է պատճառը, որ ժողովրդական երգերի մէջ, երբ նոքա վերաբերում էին որ և իցէ անձնականութեան, ըստ մեծի մասին չեն յիշվում հնարուած անուններ, այլ իսկական անուններ, որք առնուած էին կեանքից։ Այդպէս է և պ. Մխանսաբեանցի Քնարի մէջ տպուած «Զուլօն»։

Լիրիկական երգերի մէջ հետաքրքրական է մի հարսանեաց երգ (տես եր 16. Ը.) որը նուիրած է փեսայի մօրը։ Հեռանալով հայրենական օջախից, դեռահաս օրիորդը պիտի մտնէ մի նոր շրջան, մի նոր ընտանեկան լծորդութեան մէջ։ Նորան կանգնեցնում են այն տան շէմքի վերա, որոյ մէջ ընտրուած էր նա լինել գերդաստանի անդամ։ Այդ երգով հրաւէր են կարդում փեսայի մօրը, որ նա դուրս գայ տնից և ընդունէ իւր նորընծայ հարսնացուն։ Երգի մէջ կարդացվում է այդ խղճալի զոհի ճակատագիրը, նորա պաշտօնը, որ պէտք է լինէր ամուսնի տան մէջ։ Ահա երգի միտքը՝ «Դուրս արի, դէ դուրս արի, թագաւորի (փեսայի) մայր դուրս արի, քեզ համար աղբիւրից ջուր բերող ենք բերել. քեզ համար դաշտը հաց տանող ենք բերել. քեզ համար ձաւար ծեծող ենք բերել, քեզ համար հաց թխող ենք բերել. քեզ համար կերակուր եփող, տունը աւլող, աղախին ենք բերել և այլն։

Դեռահաս աղջիկն առաջին օրից դառնում է մի կրաւորական էակ պառաւ կեսուրի անսահման իշխանութեան ներքոյ, նորա մէջ ճնշվում, խեղդվում են մարդկային ազատ զգացմունքները։ Այդ երգը մանաւորապէս երևան է հանում հայոց ընտանեկան կեանքի այն պատրիարքական—միապետութիւնը, ուր գերդաստանի պետը իշխում է բոլոր մանուկ ուժերի վերա։

Մի այլ տեղ, որպէս է եր. 22—ԺԲ երգի մէջ, մշեցին արտայայտում է իւր սիրոյ զգացմունքները։ Նա երևակայում է իւր սիրուհին կանգնած աղբիւրի մօտ, որոյ դէմքը շողշողում էր արեգակի լուսով. այդ միակ տեղն է, ուր յաճախ կարելի էր տեսնել գիւղացի աղջիկներին։ Գովում է նորա ժրութիւնը, որ երկու սափոր միասին չալակն առած, գալիս էր աղբիւրից ջուր տանելու։ Նորա մէջքի նրբութիւնը նմանեցնում է իւր խենչարի բարակ կոթին, իսկ նորա կուրծքի սպիտակութիւնը մածունի։ Նորա ընթացքը նմանեցնում է ոչխարների չորոր տալով ճեմելուն։ Եւ արդարև, ուրիշ ինչ գեղեցիկ համեմատութիւն կարող էր գտնել մի խաշնարած ժողովրդի որդին, քան խենչարը, որ իւր անձի պաշտպանն է, քան մածունը, որ նորա սիրելի կերակուրն է, քան ոչխարը, որ նորա հարստութիւնն է։ Բնութեան այլ գեղեցկութիւնները նորա համար զգալի չեն։ Իւր նպատակին հասնելու համար, սիրած օրիորդն իւրեան կին ունենալու համար, հերոսը մտածում է գործ դնել երկու միջոցներ միայն, կամ փախցնել աղջկան իւր ալ նժոյգով, և կամ նորա հայրը, եթէ հարիւր ուզելու լինի, փոխարէնը հազար վճարել և առնել աղջկան։ Փոխադարձ սէրն այս հանգամանքում տեղիք չունի։ Ծնողքների կամայականութիւնը ստիպում է սիրողներին այդպիսի միջոցներին դիմել։

Դառնալով դէպի այդ երգերի գրականական նշանակութիւնը, մենք այդքանը կասենք, որքան այդպիսի ժողովրդական երգերը կազմուած լինէին կոշտ—կոպիտ կերպով, որքան նոքա զուրկ լինէին արհեստական գեղեցկութիւնից, այսու ամենայնիւ, նոքա դարձեալ նշանաւոր են, որպէս մի անզարդարած, դեռ իւր տղայութեան մէջ ապրող ժողովրդի երեխայական—անկեղծ թոթովանքը, որ բղխում է նորա սրտից և նորա կեանքից։

Մի ազգի, կամ մի ժողովրդի բարոյական և մտաւոր պատկերն աւելի ճշտութեամբ երևում է նորա բանաստեղծութեան մէջ. կամենում ես ճանաչել նորա հոգին, կարդա նորա երգերը։

Մշեցւոց և Վանեցւոց երգերի մէջ ընթերցողը տեսնում է՝ ոչ թէ երևակայական էակներ, այլ մի կենդանի ժողովուրդ, թէ որպէս ապրում է նա, որպէս մտածում է, զգում է, վերջապէս որպէս սիրում է նա։ Այդ իսկ յատկանիշն է ժողովրդական երգերի։

Մինչև այսօր տպուած աշըղ Շիրինի, Նիրանու, Աղամի, և այլ դոցա նման երգերը՝ չէ կարելի կոչել բուն ազգային կամ ժողովրդական։ Նոքա ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ կուրօրէն հետևողութիւն պարսից կամ թուրքաց մուխամմազների ձևերին։ Բայց մշեցւոց և վանեցւոց երգերի մէջ կայ ինքնուրոյնութիւն, կայ մի ժողովրդի յատկանիշ բնաւորութիւն։

Բացի մեր յիշածները, այդպիսի երգերը, որպէս մի ժողովրդական բարբառի մաքուր օրինակ, ունեն և լեզուագիտական նշանակութիւն։ Նոցա լեզուն, թէև չափից դուրս աղաւաղուած է. այսու ամենայնիւ նորա մէջ դեռ պահպանուած են մեր հին լեզուի մի քանի ձևերը. ընթերցողը հանդիպում է մինչև այսօր իւրեան անծանօթ բուն հայկական բառերի, որոնց նա ոչ մի գրքի մէջ չէ տեսել։

Դառնալով դէպի այդ գրքոյկի հրատարակութիւնը, մենք չենք կարող չը համակրել հայր Արիստակէս Վ. Սեդրակեանցի գովելի աշխատութեանը. առաւել այն պատճառաւ, որ նա իւր դասի մէջ մի նախանձելի օրինակ է, որ իւրեան նուիրել է այդպիսի աշխատութեանը։ Բայց մի և նոյն ժամանակ չենք կարող չը նկատել, որ այդ գրքոյկն ունի իւր թերութիւններն, այն կողմից, որ բոլոր անհասկանալի բառերի բացատրութիւնները դրած չեն, մանաւանդ այն տեղերը, ուր ամբողջ տողեր թուրքերէն կամ քրդերէն են։ Բացի դորանից ծանօթութիւնների մէջ տեղ տեղ երևում են անճշտութիւններ։ Որոյ ընդհակառակն, ոչ միայն հարկաւոր էր դնել ամեն մի բառի բուն նշանակութիւնը, այլ և անհասկանալի պարբերութիւնների և դարձուածների միտքը նոյնպէս պէտք էր բացատրել։

Մելիքզադէ.

* * *

„Մեղու Հայաստանի“ № 18 տպուած է մի նամակ խմբագրին Սմբատ Մովսիսեանից, որտեղ նա „Մշակի“ № 14 մէջ տպուած լուրը, Եղեմեանցի մահուան առիթով, իր նամակից քաղուած համարելով, ուղղում է նորա մէջ մտած երևակայական սխալները և բացի սորանից յանդգնութիւն ունի խորհուրդ տալ «Մշակի» խմբագրին, որ նա ուշադրութեամբ քննէ իրան ուղարկած նամակները։ Իրաւ ստացվել է մի նամակ Սմբատ Մովսիսեանից ստորագրութեամբ, բայց նորանից, իր խառն բովանդակութեան պատճառով, լուր չէ քաղուել, այլ այն լուրը քաղվել է Երևանից ստացած մեր մշտական թղթակցի նամակից․ իսկ պ. Մովսիսեանի նամակը անգործադրած մնաց ինչպէս որ անտիպ են մնում այն նամակները, որք խմբագրութիւնը անյարմար է համարում։

* * *

Մայիսի 13-ին Ն ե ր ս ի ս ե ա ն դպրոցի հարցաքննութիւնները սկսվել են, և շարունակվելու են մինչև յունիս ամսի 17-ը։

* * *

Ա լ է ք ս ա ն դ ր ա պ օ լ ի ց հաղորդում են, որ երեցփոխան Ց. Ղասապեանցը, նկատելով եկեղեցական պաշտօնեաներից մինի անճիշդ լինելը թէ մոմերի, թէ եկեղեցական իրեղէնների պահելու մէջ, խնդրեց գեր. փոխանորդին որ հրաժարեցնեն յիշեալ անձին իր պաշտօնից։

* * *

Ս ո ւ ր ա մ ի ց գրում են մեզ, որ այդտեղ և շրջակայ գիւղերում այս տարի երաշտութիւն է, այնպէս որ մարտի 3-ից սկսած մինչև վերջին օրերը անձրև չէ եկել։ Դաշտերում խոտ չը կայ, անասունները կերակուր չունեն։ Աշնանը ցանած ցորենը փոքր ինչ փչացած է և տեղ տեղ դեղնագոյն է երևում, իսկ ապրիլի ցանածը դեռ չէ բուսնել։

* * *

Այս համարում տպում ենք պ. դօկտոր Անդրէաս Արծրունու նամակը Դիլիջանից։ Նա խոստանում է մեզ դարձեալ նամակագրութիւններ ուղարկել։ Դիլիջանից նա արդէն գնացել է Գէօգչայ լճի ափերին, Ելէնօվկա գիւղում քանի մի ժամանակ մնալով և յետոյ անցել է Նիկիտինկա գիւղը ուր որ երկու հանքային ջրեր կան՝ մինը ածխաթթու կիր պարունակելով, միւսը ածխաթթու երկաթը։

* * *

Գ օ ր ի ս ի ց գրում են մեզ՝ այստեղի ծխական դպրոցը բաղկացած է պատրաստական և առաջին դասատանից։ Նա ունի տարեկան 500 րուբլ եկամուտ, որ ստացվում է մսի կապալով տալուց և երկու եկեղեցիների եկամուտից, իւրաքանչիւրի վըճարած տարեկան 70 րուբլից։ Նամակագիրը կարծում է որ սբ. Ստեփաննոսի եկեղեցին էլ, որ աղքատ է համարվում, կարող էր նմանապէս նոյն գումարը վճարել։ Կրօնքի դասատուութեան մեթօդը այն է, որ աշակերտներին, որք հազիւ երկու խօսք կարողանում են կապել միմեանց հետ, Աւետարանը անգիր անել են տալիս։ Վարժապետներն էլ օրինաւորներից չեն կարող լինել, ստանալով տարեկան 200 րուբլ ռոճիկ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՅՈՒՄ շատ են պարապում այս րօպէիս մի յօդվածով, որ տպվել է անգլիական „Times“ լրագրում։ Այդ լրագրի Փարիզի նամակագիրը հաւատացնում է, որ անցեալ տարի, երբ իտալական թագաւոր Վիկտոր Էմմանուէլը այցելութիւն էր արել Բէրլին, իշխան Բիսմարկը առաջարկած լինէր օգնել նրան՝ Նիցցա նահանգը Իտալիային վերադարձնել։ Բայց մի քանի օրից յետոյ իտալական տէրութեան կողմից ստացվեցաւ և տպվեցաւ մի հերքումն այդ յարաբերութեան և խօսման վերաբերութեամբ։—Մայիսի 1-ին Ստրասբուրգի համալսարանը շքեղ կերպով տօնախմբեց իր հիմնվելու տարեդարձը։

Մարտ ամսին ԱՆԳԼԻԱՅԻ պարլամէնտում սկսվեցան նիստեր, թագուհու ճառով։ Իր ճառի մէջ թագուհին յիշեց Աշանտիների հետ պատերազմի բարեյաջող վերջը։ Ֆրանսիական „Journal des Economistes“ ամսագիրը ասում է թէ ցանկալի կը լինէր, որ թագուհին մի քանի ցաւակցական խօսքով յիշէր Աշանտիների մայրաքաղաքի անգլիական զօրքի ձեռքով վայրենի կերպով ոչնչացնելը։ Անգլիական պարլամէնտը մարտի 27-ի նստի մէջ քուէարկեց և վճռեց նուիրել 10 միլիօն ստէրլինգ (62 միլիօն րուբլից աւելի) Հնդկաստանում ծագած սովին ընդդիմադրելու համար։

ՍՊԱՆԻԱՅՈՒՄ կարլօսեանների և տէրութեան զօրքի մէջ անորոշ պատերազմը, որ դադարելու վրա էր, այժմ նորից սաստկանում է։ Միթէ կարլօսեան զօրքի պետերը չեն հասկանում, որ եթէ դօն Կարլօսի զօրքը յաղթող էլ հանդիսանայ Կանտաբրիայում, այդ չէ նշանակում որ Սպանիայի գահը արդէն նրա ձեռին է....

ՖՐԱՆՍԻԱՅԻ նախագահի իշխանութեան եօթ տարով երկարացնելը չէ փրկել երկիրը անորոշ դրութենից, և չէ ապահովել նրան բարոյապէս և քաղաքական սպէս։ Մի տարուց աւելի է, որ Ազգային Ժողովի բազմութիւնը իր վարմունքով նպաստում է այդ անորոշ դրութեանը։ Այդ անորոշ դրութիւնը, քաղաքականութեան այդ տատանող ընթացքը ծնում է անհանգըստութիւն ժողովրդի մէջ, առաջացնում է երկիւղ, խափանում է արդիւնագործութիւնը և առուտուրը։ Նշանակվեցաւ մի յանձնաժողով արտաքին գործերի և վաճառականութեան մինիստրութիւններից, որի պարտաւորութիւն կը լինի քննել երկրի տնտեսական դրութիւնը, գտնել կանոնաւոր վաճառահանութեան համար նոր միջոցներ, զարկ տալով երկրի արդիւնագործութեան և վաճառականութեան զարգացմանը։

Հայոց-կաթօլիկների հարցը ԹՈՒՐՔԻԱՅՈՒՄ ապրիլի վերջերում յանկարծ մի բոլորովին նոր կերպարանք է ստացել։ Յայտնի է, որ հակահասունեանները տէրութեան թոյլտուութեամբ կարողացան նորերումս հաստատել իրանց անկախութիւնը Հասունեան կուսակցութենից։ Բայց յանկարծ ապրիլ ամսի վերջին օրերում տէրութեան կողմից հրաման է գալիս որ առանց յետաձգութեան հակահասունեան համայնքը ենթարկվի Պ. Կուպելեանին, Ակիլլէոսին և անխափանականութեան վարդապետութեանը։ Ինչ է պատահել.... Ահա ինչ։ Հասունեանները կարողացան, շողոքորթելով Թիւրքաց տէրութեանը, մի քանի փոփոխութիւններ առաջարկել Reversurus կոնդակի մէջ, հանելով այն յօդվածները, որք հաճելի չէին Թիւրքաց տէրութեանը, խոստանալով մի և նոյն ժամանակ համայնքի կալուածական սեփականութիւնը ենթարկել Թիւրքաց մինիստրութեան.... Եւ ահա կաթօլիկ-հայոց հարցը կրկին նոյն դրութեան մէջն է, ինչպէս և չորս տարի սրանից առաջ։ Բայց միթէ ազատամիտ հայոց կաթօլիկները կենթարկվին այդ վիճակին։ Գերմանական „Allgemeine Zeitung“ լրագիրը յոյս է տալիս որ հակահասունեան հայ-կաթօլիկները, այնչափ նեղացած լինելով, խմբովին միանալու են նորից հայ-լուսաւորչական եկեղեցու հետ։

ՆԱՄԱԿ ՎԻԷՆՆԱՅԻՑ

Ապրիլի 26-ին։

Այս անգամ նամակս բաղկացած կը լինի մի քանի միմեանցից անկապ լուրերից։

Սկսեմ այն երևոյթից, որ մեզ, Վիէննաբնակ հայերիս, զբաղեցրեց և զրաւեց մի քանի օր։

Երուսաղէմի միաբան, գերապատիւ Մելքիսեդեկ վարդապետ Մ ո ւ ր ա տ ե ա ն ը, սրբազան պատրիարքի հրամանով այս ձմեռը ճանապարհորդեց Մօլդավիա և Վալախիա հայ-լուսաւորչական եղբարց այցելութիւն անելու նպատակով։ Մուրատեան վարդապետը, այս յանձնարարութիւնը կատարելուց յետոյ, բարեկենդան վերջին օրերին հասաւ Վիէննա, 8 օր մնալով մեզ մօտ։ Վիէննայում գտնվող քանի մի հայեր, որք վաճառականութեամբ են պարապած, հայ-գրիգորեան քահանայ չունենալու պատճառով, դիմեցին Մուրատեան գեր. հօրը և նրանից ճաշակեցան Քրիստոսի սուրբ մարմինն։ Մուրատեան հայրը Վիէննայի ուշադրութեան արժանի տեղերն շրջելով, այցելութիւն գործեց և Մխիթարեան հայոց վանքին, որի միաբանները սիրով ընդունեցին նրան, ընծայելով նրան մի քանի գրքեր։ Այստեղից վարդապետը ուղևորվեցաւ դէպի Ցիւրիխ....զգալի կերպով բաժանվեցանք մենք հայրիկից, Վիէննայի Արևելեան երկաթուղու կայարանում....Նրա գընալուց մի քանի ժամանակից յետոյ, մեզ լուր հասաւ, որ Մուրատեան վարդապետը Ցիւրիխի մէջ գիտնական հարցաքննութիւն է տուել և աստուածաբանութեան դօկտորի աստիճան է ստացել համալսարանից։ Ցիւրիխից նա անցել է Հռոմ, բայց Պապին չէ ներկայացել։ Այն տեղից նա ուղղակի կը ճանապարհորդէ դէպի Երուսաղէմ։

Անցնենք Վիէննայի ուրիշ լուրերին։

Վիէննայի Leopoldstadt անուանեալ թաղում պատահեց մի սարսափելի անցք՝ մի 20 ամեայ, գեղեցիկ ազախին, որ կաթօլիկ դաւանութեան է պատկանում, այս օրերս կացինով սպանեց իր տիկնոջը և աներևոյթացաւ քաղաքից։ Մի քանի ժամանակից յետոյ ոստիկանութեան ձեռքով բռնվեցաւ յանցաւորը Բօհէմիա նահանգում։ Սպանված տիկինը հրէայ էր և վեց զաւակաց մայր։ Մանկահասակ յանցաւորը տաս օր առաջ երեխայ էր ծնել, երբ ոստիկանութենից կալանաւորված, նա զուարթ դէմքով ներկայացաւ Վիէննայի դատարանը։ Ինչպէս պատմում են այստեղի լրագիրները՝ յանցաւորը չը թաքցրեց իր յանցանքը, աներկիւղ և զուարթ դէմքով խոստովանեց թէ այս նրա առաջին յանցանքը չէ, այլ մի և նոյն չարագործութիւնը քանիցս անգամ արել է....

Վիէննայի արհեստական աշխարհի ամենանշանաւոր նորութիւնը այն է, որ տիկին Ադէլինա Պ ա տ տ ի ն անուանեցաւ կայսերական պալատական երգչուհի։ Նա այժմ Վիէննա է և երգում է տեղիս „An der Wien“ անուանված թատրոնում։

Հրէաների տօներն անցկացան շատ շքեղ կերպով։ Ամեն տեղ սրճատուների մէջ այդ միջոցին հրէաների համար քրիստոնեաներից ջոկ սեղաններ էին դրած։

Կաթօլիկաց զատկի առաւօտեանը մենք հայերս գնացինք Մխիթարեան եկեղեցին և լսեցինք պատարագ հայերէն լեզուով։ Իսկ մեր զատիկ օրը, չունենալով սեփական եկեղեցի կամ աղօթարան, մենք դիմեցինք յունաց եկեղեցին, որ կատարում է այդ տօնը մեր եկեղեցու հետ մի և նոյն օրը.... Ահա հայի վիճակը օտարութեան մէջ.... իսկ մեր կողմերը յիշում եմ աղքատ գիւղեր, որք 4 քահանայ ունեն, փոքրիկ քաղաքներ՝ 40 քահանայից աւել։ Մեզ մօտ անգրագէտ մի տիրացու որ 100 րուբլ ունի, կարող է յուսալ քահանայ ձեռնադրվելու....

Վերջացնում եմ նամակս, հաղորդելով ձեզ մի նոր հրատարակված հետաքրքիր գրքի մասին։ Ոչ մի աշխարհահանդէսի մասին այնքան շատ չեն գրել՝ լրագիրներում, գրքերում, ամսագիրներում, առանձին բրօշիւրներում, որքան Վիէննայի 1873 աշխարհահանդէսի մասին։ Նորերումս հրատարակվեցաւ մի շատ հետաքրքիր գիրք որ նկարագրում է Վիէննայի աշխարհահանդէսի հ ա ն ք ա բ ա ն ա կ ա ն մ ա ս ը։ Սա մի ընդհանուր տեսութիւն է բոլոր երկիրների հանքային արդիւնքների, որք մրցում էին աշխարհահանդէսում։ Գրքի վերնագիրը այս է՝ „Bergbau und Hüttenwesen in der Wiener Weltausstellung im J. 1873.—Dr. Serlo und Dr. Stölzel.—Գիրքը տպուած է Բրաունշվայգի մէջ։ Հետաքրքիր է այդ աշխատանքի այն մասը, որ քննում է հանքաբանական արհեստի առաջադիմութիւնը վերջին տարիներում։

Ա. Վ.

ՆԱՄԱԿ ԳԷՕՏԻՆԳԷՆԻՑ

Ապրիլի 22-ին 1874

Գերմանիայումը հնադարեան մի սովորութիւն է, որ տարին մի անգամ, մի համալսարանի հիմնելու օրը, կամ նորա հիմնողի ծննդեան օրը, բոլոր պրօֆեսօրները միասին հաւաքվին և մի խառն հասարակութեան առաջ պաշտօն թողնող ռէկտորը մի ճառ ասի։ Այսպիսով համալսարաններից հեռու եղած հասարակութիւնն էլ միջոց ունի տարին մի անգամ տեսնել համալսարանի գիտնական ընկերութիւնը և նորա կազմակերպութեան մասին մի հասկացողութիւն ստանալ։ Ճշմարիտ է, որ ճարտասաններ իրանց ճառերի համար նիւթ են առնում մեծ մասով իրանց մասնագիտութիւնից։ Բայց նորերումս ընդհանուր հետաքրքրութիւնը գըրաւեց իր ճառով իրաւաբանութեան պրօֆեսօրը պ. Ռուդօլֆ Գնայստ, որ Ֆրիդրիխ Վիլհելմեան (Բերլին) համալսարանի ռէկտորի նոր ընտրութեան առիթով խօսեց Պրուսական պետութեան առանձին դրութեան մասին։ Ճարտասանը ուշադրութիւն դարձրեց, որ Գերմանիա այն սակաւաթիւ պետութիւնների թւումն է, որոնք միջին դարերի ժամանակից, ազգերի գաղթականութիւնից սկսած և Կարլօս Մեծի պետութեան հիմնելուց մինչև այժմ պատերազմելու ունեն իրանց կանոնադրութեան համար։ Ժառանգական տիրապետութեան և պաշտօնավարութեան պայմանների մի շարք կազմում է Գերմանական աշխարհի սկիզբը, մինչև որ ամենազօրեղ ցեղին պատկանող այս ազգը, ինքնավարութեան համար անընդհատ դառնալով, ժառանգական ամենաբարձր իրաւունքները թագաւորին է յանձնում։ Միջինական պետութեան դրութիւնը, օտար իրաւունքների ընդունելութիւնը և կրկնակի կանօնադրութիւնը—մէկը ամբողջ պետութեան համար, իսկ միւսը առանձին նահանգների համար—ցոյց տալուց յետոյ, յիշում է ինչպէս միջին դարերի վերջերումը պետութեան իսկական կեանքը առանձին փոքրիկ պետութիւնների վրա էր հիմնւում։ Կայսրութիւնը կազմում էր լրացնող մի տարր այս թզուկ պետութիւնների համար, որոնք ընդունակ չէին ինքնուրոյն կեանքով ապրել և մի ապահովութիւն ներկայացնել հին հասարակութեան դասերի իրաւունքը պահպանելու համար։ Կայսրութեան այդ երկրորդական նշանակութիւնը ևս աւելի նուազվեցաւ Ռեֆօրմացիայի բաժանող ազդեցութիւնից և հաստատեցաւ Վեստֆալեան խաղաղութիւնով (1648)։ Այդ ժամանակից սկսած, հանդէս է դուրս գալիս Բրանդէնբուրգ—Պրուսիա, որի ուղղութիւն տւող պրինցիպը Մեծ Կուրֆիւրստից սկսած, այն գաղափարի մէջն է մարմնանում, որին Գնայստ այսպէս է ձևակերպում՝ Պրուսիային սեփականել այն տեղը, որ բռնում էր իսկապէս արդէն ընկած Գերմանական կայսրութիւնը։ Պրուսիան արդէն այն ժամանակ իր ուղղութեամբ ցոյց տուեց, որ հասունացել է այդ նպատակը իրագործելու համար՝ պրոտեստանտների ներկայացուցիչ դառնալով օտար պետութիւնների առջև նա հանդիսանում է որպէս նշանաւոր զինուորական—ֆինանսական ոյժ (այս վերջին կողմը մանաւանդ զարգանում է Ֆրիդրիխ Վիլ-հէլմ I ժամանակը), իրաւասութիւնը առաջադէմ ուղղութեամբ է վերանորոգվում, ժողովրդական կրթութիւնը կանօնաւորվում է և մի և նոյն ժամանակ Հօհենցօլլերները մտցնում են դաւանութիւնների հաւասարութեան բարձր սկիզբը։

Հասկանալի է, որ այս կերպով նոր պետութիւնը ամեն քայլափոխում պէտք է քանդէր հնադարեան ընդունված կարգերը և մանաւանդ պէտք է արգելքներին հանդիպէր բարձր դասերի կողմից. սորանից հասկանալի է, որ այս նոր պետութիւնը երբէք համակրութիւն չէր վայելում.—և կարող ենք աւելացնել՝ այժմ էլ չէ վայելում։ Ճշտութեամբ վարվող կառավարութիւնը ի հարկէ բոլոր հնամոլների աչքումը պէտք է բռնակալ երևէր, իսկ պարտադիր ուսումը, զինուորագրութիւնը և հարկատուութիւնը միշտ ճնշումն էին գործում հասարակութեան ամեն դասերի վրա, չը նայելով այն մտաւորական և նիւթական օգուտներին, որոնք դոցանով կայացան ազգի ամբողջութեան համար։ Համեմատելով այն սաստիկ պահանջներին, որ Պրուսական պետութիւնը դընում էր իր հպատակների վրա, ի հարկէ հին գերմանական կայսրութեան մէջ շատ աւելի յարմար (!) կարելի էր ապրել։ Պաշտօնեաների պետական մենավաճառութիւնը, որ ինքնիշխանութեան էր հասնում—ինչպէս յատուկ է ամեն անցողական դրութիւններին—մեր դարուս սկզբումը ընկաւ Ֆրանսիական վերանորոգված հասարակութեան ազդեցութեամբ, իսկ Շտայն-Հարդէնբէրգի քաղաքական օրէնսդրութիւնը մի ռէակցիօն էր, որի միջոցով ազգը նոր ոյժեր հաւաքեց. և իսկ այդ ժամանակ հիմնւեցաւ Բերլինի համալսարանը, որի փիլիսոփայական բաժինը պէտք է ուսուցիչներ պատրաստէր նոր Գերմանիայի համար։ Չը նայելով որ յետոյ կրկին եղաւ մի ժամանակ վհատութեան, այնու ամենայնիւ այն ձգման տեսողական արդիւնքը եղաւ պետութեան վերանորոգութիւնը և նորա աճելը թէ խաղաղ ճանապարհով, թէ պատերազմի միջոցով հասաւ մինչև արդեան բարձրութիւնը։

Ճարտասանը վերջացրեց այդ իմաստալի նըկատողութիւնները, որոնց կարճ քաղուածքը մենք աշխատեցինք հաղորդել, որ Պրուսական պետութեան կազմվելը և նորա ամեն մի հիմնարկութիւն հաստատուած է միապետութեան սկզբի վրա, որ Գերմանական աշխարհի համար պիտի համարվի իսկական պատմական և հիմնական սկիզբը։

Ցուսանք Գնայստի հետ, որ մեր և յաջորդ սերունդների աշխատանքին կը յաջողի միաբանութիւն պահպանել այն զօրութեան մէջ, որ հիմնւած է զէնքերի վրա և այն միւս ոյժի, որ շատ աւելի ազդող է—կրթութեան ոյժի մէջ։

Մենք այդ կարող ենք վստահութեամբ յուսալ, մանաւանդ որ ընդհանուր օգուտները մասնաւոր օգուտների թշնամի չեն, այն ժամանակից սկսած, երբ Գերմանիա Պրուսիայի ձեռքով, իսկ Պրուսիա Գերմանիայի ձեռքով նուաճված է եղել։

Դօկտօր Ֆան-Կրիկէն

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մասիս» լրագիրը հաղորդում է, որ Կ. Պօլսի „Մեղուի“ խմբագիր և ազգային երեսփոխան Սըվաճեան Յարութիւն էֆէնտին, ապրիլի 22-ին վախճանվել է 43 տարեկան հասակում։

***

«Մասիս» լրագրում կարդում ենք հետեւեալը՝ Վանայ Պօղոս վարդապետին դէմ բողոքող և դատ պահանջող վանեցի ազգայինք վարչութեան առաջարկած հրաշխաւորութիւնները տուած ըլլալով, վարչութիւնն ալ հեռագրով հրաման ղրկեր էր յիշեալ վարդապետին որ Կ. Պօլիս գայ և իր դատախազներուն հետ դատ վարէ։ Այս հրամանին ի պատասխան, Պօղոս վարդապետ այս չարթու հեռագիր մը ղրկած է ի պատրիարքարան և առաջարկեր է որ իր դատախազները Վան երթան և հոն դատ վարեն իրեն հետ։ Աւելորդ է ըսել թէ վարչութիւնը չընդունիր և չը կրնար ընդունել այս առաջարկութիւնն՝ իբրև հակառակ ամեն վարչական և դատաստանական կանոնաց։

***

Մայիսի 20-ին, երկուշաբթի օրը Թիֆլիսի Սան-Սուսի այգիում պ. Մօսկա կը տայ մեծ կօնցերտ, որին կը մասնակցեն, բացի զինուորական երաժշտութենից, պ. պ. Տրուֆի, Կլումէլ, Դումա, Դը Րօզա և Օսէտրով։ Սկիզբը 8 ժամին։ Տոմսակները բացի աֆիշում նշանակված տեղերից, կարելի է ստանալ և «Մշակի» խմբագրութեան մէջ։

***

Շամախուց գրում են մեզ որ սրբ. Անդրէաս եպիսկոպոսը Թավրիզի առաջնորդ նշան ակվելով, թողել է Շամախին և ուղևորվել է, դէպի Էջմիածին։ Նամակագիրը նկարագրելով սրբազանի հինգամեայ գործունէութիւնը, ցոյց է տալիս նրա գործունէութեան մէջ արած խոշոր սխալները, մանաւանդ նիւթական կողմից։

***

Երևում է որ Շվէյցարիայումն էլ գիտեն կտակել կամ նուիրել նշանաւոր գումարներ յօգուտ լուսաւորութեան տարածման։ Այս օրերս մի մասնաւոր մարդ նուիրել է 100,000 ֆրանկ յօգուտ Բազէլ քաղաքի համալսարանի, մի և նոյն ժամանակ նիւթապէս ապահովացնելով մի նոր գիտնական ամբիօնի գոյութիւնը, այն է՝ համեմատական լեզուագիտութեան ամբիօնը։

***

Լրագիրները հաղորդում են, որ Բերլինում ժողովուել են Հրէից համայնքի ներկայացուցիչները, մարմինները այրելու հարցը քննելու համար։ Մարմինների այրելը, փոխանակ գետնի մէջ թաղելու, ներկայացուցիչները ընդունել են ձայների բազմութեամբ և վճռել են այրել մեռեալներին հրէից քաղաքային գերեզմանատներից մէկում։

***

Դ… գիւղի քահանան Զատկին մի աղքատի տուն օրհնելիս, վերցնում է տան տիկնոջ չիթի-լան, իբրև վարձ իր աշխատանքի…

***

Ասում են, որ Շ…գիւղի քահանային հասարակութիւնից մի անձն խնդրում է մկրտել իւր տկար մանուկը։ Պատուելի քահանան մկրտութեան վարձը առաջուց պահանջում է և որովհետև աղքատ մարդը պատրաստ փող չէ ունենում, նորածին մանուկը մեռնում է առանց մկրտութեան։

***

Ասում են որ հայր բարեկարգիչներից մինը ուղարկվում է մի գիւղ մի գործի քննութեան համար։ Արժանապատիւ հայրը Դ…գիւղ հասնելով, տեղական քահանայի հետ մի միկիտանի կրպակում սաստիկ հարբում է…քննութիւնը մնում է անկատար և հասարակութիւնը չը բաւականացրած…

Բացուեցաւ ջինս ԿԱԽԵԹՈՒ ԳԻՆԻՆԵՐԻ մառան իշխան Ռաֆայել և Յովսէփ ԷՐԻՍԹԱՎՆԵՐԻ և կախեթու այլ կալուածատէրերի այգիներից. գինը մէկ բուտիլկայի համար 20 կօպ. մինչև 1 ր. 50 կ., առանց ամանի։

ՎԵԴՐԱՆԵՐՈՎ առնողներին 10% զիջումն է լինում։

Ծանօթութիւն։ Այս զիջումն չէ վերաբերում այն գինիներին, որոնց բուտիլկան արժէ 20 և 30 կօպ.։

Մառանը գտնվում է Թիֆլիսում, Սեմինարիայի տակը։ 3 (3)

ВЪ ПОНЕДѢЛЬНИКЪ

20-го Мая,

КОНЦЕРТЪ

въ Саду

САН-СУСИ

Въ пользу артиста

АХИЛЛЕ МОСКА.

Начало въ 8 часовъ вечера.

Цѣна за входъ: для мужчинъ 1 руб. для дамъ 50 коп.

ԳԼԱՋԷՐԻ ՄԱԳԱԶԻՆԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Իր երեզէնների ընտիր լինելով, ապրանքների հարստութեամբ և բազմատեսակութեամբ ամենքին յայտնի, ինչպէս օրինակ՝ սիգարներ զանազան գների, գօլանտէրէյնի իրեր օպտիկայի և խիրուրգիայի առարկաներ, ֆիզիկական և մատեմատիկական գործիքներ, Բերլինի և Փարիզի առաջին գործարաններից, ամբողջութեամբ ԱՆՑԱՒ ՓԻԹՈԷՎ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐԻՆ, գտնելով նրանց սեփականութիւն, որք կը շարունակեն երանց նախորդի առուտուրը։

Թիֆլիսի և ՕՏԱՐԱՔԱՂԱՔԱՑԻ հասարակութեանը սորանով յայտնվում է, որ նրանց բոլոր պահանջները կը կատարվին ամեն ճշտութեամբ և արագութեամբ, և որ ՄԱԳԱԶԻՆԻ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԸ ԱՒԵԼԻ ԷԺԱՆ ԳՆԵՐՈՎ ԵՆ ԾԱԽՎՈՒՄ, ՔԱՆ ԹԷ ԱՌԱՋ

Գիւմէլ՝ նախկին Գլաժէրի մագազինը, Թիֆլիսում, պ. Միրիմանօվի տներում, պ. Նսայի Գէօրգեան փիթօէվին։

5 (5)

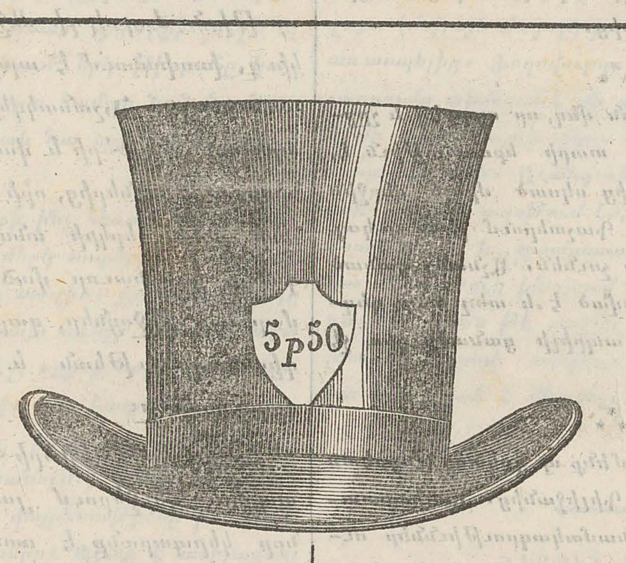

Գանօվսկի փողոցում, Թիֆլիզի Առևտրական Բանկի վերև, Միրզոևի տան մէջ նոր բացուած զանազան տեսակ շլեապների մագազինում ստացուեցան ՓԱՐԻԶԻՑ ՄԵԾ քանակութիւն ամառային շլեապների և գլխարկների։ Շլեապներ՝ ցիլինդր, յարգեայ, զանազան տեսակ և գոյնի՝ պարուսինի, ալպակի և ալբեշումի, թէ երեխանց և թէ մարդկերանց համար։ Ստացուեցան նմանապէս մարդկերանց համար զանազան տեսակ գեղեցիկ և լաւ հովանոցներ (զօնտիկներ) և գալուստիկներ։ Կանանց համար ստացուեցան կորսետներ, թեւնոցներ (ռուկավչիկի), կրծկալներ (մանիշկի), փողպատներ (գալըստիկ) վերջապէս կանանց տուալետի մանրամասների բոլոր սեպհականութիւնները։

Անուշահոտութիւնների (պարֆիւմրի) ամեն տեսակները կան։

Վերոյիշեալ բոլոր ապրանքները ծախվում են շատ էժան գնով։

Բահանաների համար ստացուել են առանձին տեսակ շլեապներ 1 ր. մինչև 3 րուբլ գնով։ 2 (3)

Ց Ա Ց Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

Թիֆլիսի Քաղաքային Կարգադրող Վարչութիւնը սորանով յայտնում է Թիֆլիս քաղաքին, որ քաղաքային արդիւնաւոր եկամուտներից մինը, այն է մանէթանոց հաւաքում տուրքի տնային ծառաներից և մշակներից, տուած է կապալով երեք տարով, այն է Յունվարի 1-ից 1874 թւի, մինչև յունվարի 1-ը 1877. Կօլէժսկի Սէկրէտար Յովհաննէս Յովսէփեան Գուրգէնբէգեանցին, այն դիտաւորութեամբ, որ նշանակված պայմանաժամում տների տէրերը և նրանց կենողները, նոյնպէս և քարվանսարայների և զանազան հիմնարկութիւնների կառավարիչները պահանջէին վարձվող ծառաներից բիլէթի ներկայացումն, որ տըրվում է նրանց Գուրգէնբէգեանց կապալառուից։ Իսկ եթէ այդ մարդիկը վարձված կը լինեն տէրերից առանց կապալառուի տոմսակի (բիլէթի), այն ժամանակ իրանք, վարձողները, պարտաւորվում են վճարել կապալառուին, ի հաշիւ ծառաների և մշակների, իւրաքանչիւր մարդուց մի րուբլ տարեկան։

Իմ անակնկալ գնալուս պատճառով, մանկական պարտիզում և տարրական ուսումնարանում ուսումը ընդհատվում է Մայիսի 1-ից։ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶԸ և ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ ես յանձնում եմ տիկին ԺԱԲԱՑԻՆ։ Ուսումը կը սկսուի Սեպտեմբերի 1-ից։

2 (3) Աղէլայիդա Սիմօնովիչ։

ՄԱՅԻՍԻ 16. ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ ԹԻՖԼԻՍ. 1874.

ԹԻՖԼԻՍԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ (Մայիսի 15-ին)	Ր.	Կ.
Ոսկին (պօլուիմպերիալ).	5	97
Բամբակ Երևանու (հին սերմից).	4	20
„ Ամերիկայի սերմից	5	85
Բուրդը Թուշի	7	
Թարաքամի	4	
Շաքարը ռսի (բրօցկու)	8	45
„ միւս տեսակը	8	30
„ ղազրան, տրանզիտ	5	10
„ մաքսը վճարած	8	15
Շաքարաւազը Ռսի	6	70
Ղահվա Լիվանի լաւը	18	50
„ Մօկօ շատ լաւը	20	
„ Մարտինկօի ցածր	16	50
Ալիւրը Երևանի		90
Ալիւրը Գեանջու հասարակ	1	20
„ Շորագեալու	1	20
Գարին	„	70
Մոմ	11	
Փոխանակագիր Պօլսի	6	65
„ Գավրէժի	4	60
Լօնդօնի կուրսը (Օդեսայի վերայ) 1 լիրան արժէ	7	25
Մարսէլ և Փարիզ 348 ֆր. արժէ	100	

ՓՕՍՏ

Ռուսաստան և Արտասահման ամեն օր։

Երկուշաբթի

Երևանի գաւառ, Քութայիս, Չերնամօրի վիճակ, Սուխում։

Երեքշաբթի

Բագու, Գանձակ, Դաղստանի նահանգ (թեթև փոստը)։

Չորեքշաբթի

Քութաիս, Ալէքսանդրապօլ Ախալցխա։

Ուրբաթ

Երևան, Քութաիս, Նուխի Զաքաթալ, Ախալցխա։

Շաբաթ

Բագու, Գանձակ (ծանր փոստը)։

	կօպ.
Բաց նամակը արժէ	5
Ռուսաստան նամակը	10
Գերմանիա, Աւստրիա	10
Ֆրանսիա	13
Անգլիա	14
Շվէյցարիա	14
Թուրքիա (Կ. Պօլիս	20
Թիւրքիա (ցամաք)	20
Իտալիա	16
Ամէրիկա	28
Պարսկաստան	10
Հնդկաստան	70
Եգիպտոս	27

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Թիֆլիսից մինչև Փօթի (ճանապարհորդների գնացքը) 8 ժամին 18 րօպէ առաւօտեան։ Մինչև Սուրամ (խառն գնացքը) երեկոյեան 8 ժամ. 17 րօպէ։

	առաւօտ.	երեկոյեան
Թիֆլիսից	8. 18	8. 17
Մցխէթ	9. 18	10.
Գորի	11. 39	1. 43
Սուրամ	1. 52	4. 30
Քութայիս	7. 55	
Փօթի	11. 27	

	առաւօտ.
Փօթիից	7. 38
Քութայիս	10. 12
Սուրամ	4. 57
Գորի	7. 23
Մցխէթ	9. 52
Թիֆլիս	10. 49

Թիֆլիս գալիս է ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 10 ժամին 49 րօպէ։

Տեղերի գինը՝ Թիֆլիսից

	I կլաս.	II կլ.	III կլ.
Մցխէթ	90	68	38
Գորի	3. 20	2. 40	1. 33
Սուրամ	5. 22	3. 92	2, 18
Քութայիս	9.	6. 75	3. 75
Փօթի	13. 1	9. 75	5. 42

ՀԵՌԱԳԻՐ

Քսան բառից կազմված հեռագիրը արժէ՝

	Ր.	Կ.
Ալէքսանդրապօլ	1	
Ախալցխա	1	
Աստրախան	2	
Բագու	1	
Գանձակ	1	
Գորի		50
Երևան	1	
Շամախի	1	
Կօջօր		50
Քութայիս	1	
Մօզդօկ	1	
Մօսկվա	2	
Ս. Պետերբուրգ	3	
Հին Նախիջևան	1	
Նոր-Նախիջևան	2	
Նիժնի-Նօվգօրօդ	2	
Փօթի	1	
Աւստրիա	2	75
Անգլիա	3	75
Գերմանիա	2	63
Թիւրքիա (Եւրօպ)	3	
„ (Փօթիով)	3	75
Ֆրանսիա	3	50

ՓՕՍՏԻ ԿԱՌՔԵՐ

Թիֆլիսից Վլադիկավկաս ամեն օր՝ ամառը 6 ժամին կէս օրից յետոյ իսկ ձմեռը 4 ժամին։

Թիֆլիսից Պիատիգօրսկ, Ստավրապօլ և Ռօստով՝ հինգ շաբթի և շաբաթ օրերը 6 ժամին առաւօտեան։

ՆԱՒԵՐ

Օդէսայից Փօթի (ամառը) նաւը դուրս է գալիս հինգշաբթի օրերը ժամը 2-ին կէս օրից յետոյ։

Փօթիից Օդէսայ՝ կիրակի 6 ժամին կէս օրից յետոյ։

Օդէսաից Փօթի (ձմեռը) հինգշաբթի օրերը 3 ժամին։

Փօթիից չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան։

Փօթիից Կ. Պօլիս նաւը դուրս է գալիս կիրակի առաւօտները։

Կ. Պօլսից Փօթի կիրակի առաւօտները։

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Երթևեկ հիւանդների համար գտնվում է Ս. Նշան եկեղեցու մօտ Եազօր Ղարաչևի տանը և բաց է ամեն օր հիւանդների ընդունելութեան համար առաւօտը 9 ժամից մինչև 1 ժամը։

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՄՈՒԶԷՈՒՄ

Բաց է Երեքշաբթի. Ուրբաթ և Կիրակի օրերը, առաւօտը 10 ժամից մինչև կէս օրից յետոյ 5 ժամը.

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Բաց է ամէն օր, բացի կիրակի և տօն օրերից 12 ժամից մինչև կէս օրից յետոյ 5 ժամը։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՈՐՍԱ

(Մայիսի 3-ին)

Լօնդօն մի րուբլ արժէ $33\frac{1}{16}$ պէնս (փոխանակ 40 պէնս)։

Փարիզ մի րուբլ արժէ 347 սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ)։

Առաջին 5% փոխառութեան տոմսակ		170
Երկրորդ		166
5% բանկի տոմս. 1 շրջանի		98
„ „ „ 2 „		$97\frac{5}{8}$
„ „ „ 3 „		$97\frac{1}{2}$

«ՄՇԱԿԻ» ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

—Մեծ Ղարաքիլիսա. Ա. Տ. Ս. Շնորհակալ ենք։ Մենք չենք յուսահատվում, գիտենալով որ ալնիւ մարդիկ պակասելու չեն։ Մենք այդ վաղուց նախազուշակել ենք..

—Դէրբէնտ. Գ. Շ. Դ. Շ. Ստացանք „փունջի“ 45 րուբլը։

—Վաղարշապատ. Պարոն Փոքր Մասիս. Դուք երևի դեռ ևս շատ անփորձ էք թէ կեանքի թէ գրականութեան մէջ։

—Ախալցխա. Անժլօրա. Ստացանք և կաշխատենք տպել։ Ճշմարտութիւնը չէ կարող ժամանակով յաղթող չը հանդիսանալ, բայց երբ… գուցէ երբ դուք ու ես թաղված, կամ նոր մօդայով այրված կը լինենք..

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 15 Мая 1874 г. Типографія Меликова и К-°

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ